

Asiantuntijalausunto

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta (HE 58/2023 vp)

Hallituksen esitys koskee toimeentulotuessa huomioitavia asumismenoja. Lakimuutoksella pyritään selkeyttämään sitä, minkä suuruisia asumismenoja voidaan maksaa toimeentulotuella. Hyväksyttävien asumismenojen suuruus on tarkoitus kirjata asetukseen ja lisäksi kuvata laissa ne perusteet, joissa asetuksen määräämästä tasosta voidaan poiketa. Muutoksen tavoitteena on saada aikaan säästöjä ja vaikuttaa myönteisesti ihmisten työllistymiseen.

Toimeentulotuen saajat haavoittuvassa asemassa

Hallituksen esityksessä on kuvattu toimeentulotukea saavien kotitalouksien määrää ja sen kehitystä sekä kotitalouksien koostumusta, tulonlähteitä ja tuen saannin kestoa melko kattavasti tilastotietoihin perustuen. Mainittujen tietojen vahvistukseksi ja lisäksi todettakoon vielä, että tutkimuksissa¹ tunnistettuja riskejä toimeentulotuen saamiselle – ja erityisesti pitkäaikaisen toimeentulotuen saamiselle – ovat yksin tai lapsiperheessä asuminen, työttömyys, kaupunki- tai taajama-alueilla asuminen sekä matala koulutus. Lisäksi EU:n ulkopuolisten maiden kansalaiset saavat usein tukea keskimääräistä yleisemmin ja pidempään.

Alle 25-vuotiaat nuoret saavat tukea muuta väestöä selvästi yleisemmin, mutta heidän tuen saantinsa on yleensä lyhytkestoista. Nuorten osalta tiedetään kuitenkin, että pitkäaikaisen tuen saamisen riskiä kasvattavat esimerkiksi lapsuusperheen toimeentulotukiasiakkuus sekä toisaalta varhainen muutto pois vanhempien luota. Myös maksuhäiriömerkintöjen on todettu olevan yleisempiä erityisesti pitkään toimeentulotukea saaneiden nuorten parissa. Nuorilla toimeentulotuen saajilla on todettu olevan myös muuta väestöä yleisemmin terveyteen ja erityisesti mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia.

Vaikka toimeentulotuen saajat ovat moninainen joukko, on heille kasautunut selvästi muuta väestöä enemmän hyvinvoinnin puutteita, esimerkiksi terveyteen ja työkykyyn liittyviä ongelmia, velkaantumista ja yksinäisyyttä.

Toimeentulotuen saajien asuminen

Hallituksen esityksessä on niin ikään kattavasti kuvattu toimeentulotuen saajien asumista koskevat tutkimustulokset. Niiden mukaan toimeentulotuen saajat asuvat yleensä lähiössä ja täten oletettavasti alueilla, joilla on kohtuulliset asumiskustannukset. Esityksessä myös kuvataan, kuinka asumismenoiltaan Kelassa käytössä olleen niin sanotun vuokranormin ylittäneiden kotitalouksien muuttoalttius on hieman normin alittaneita kotitalouksia suurempi. Nykykäytäntö näyttäisi siis jo lisäävän kohtuulliseksi määritellyt asumiskustannukset ylittävissä asunnoissa asuvien muuttoalttiutta.

Maaliskuun 2023 tietojen perusteella vuokralla asuvista toimeentulotuen saajista 45 prosentilla vuokramenot olivat alle vuokranormin. 39 prosentilla vuokramenot olivat yli normin ja ne huomioitiin todellisen suuruisina ja 10 prosentilla vuokramenot olivat yli normin ja ne hyväksyttiin vain normin

¹ Esim. Parpo & Moisio 2006; Kauppinen ym. 2013 Hannikainen-Ingman ym. 2013; Ilmakunnas ym. 2015; Surakka ym. 2017; Ilmakunnas & Moisio 2018; Jauhiainen & Korpela 2019; Vaalavuo ym. 2020; Hiilamo ym. 2021.

mukaisina. 6 prosentilla menot ylittivät normin ja ne huomioitiin normia suurempina mutta ei kokonaisuudessaan. Nykytilanteessa on siis myös mahdollista ottaa asumismenot huomioon vain vuokranormin suuruisina, mikäli suurempiin vuokramenoihin ei ole erityistä syytä ja halvempia asuntoja olisi tarjolla.

Huomautamme kuitenkin, että rekisteritiedot niistä syistä, joiden vuoksi kotitaloudet asuvat kohtuulliseksi määritellyt asumiskustannukset ylittävissä asunnoissa, ovat heikkolaatuisia. Lisäksi näistä kotitalouksista, heidän muuttomahdollisuuksistaan ja niihin vaikuttavista tekijöistä ei ole tutkimustietoa.

Vuokramenojen huomioimisessa säilytettävä tapauskohtainen harkinta

Esityksessä pääasiassa viedään lain ja asetuksen tasolle jo parhaillaan Kansaneläkelaitoksen käyttämät tavat ohjata toimeentulotuen saajia kohtuuhintaisen asumisen piiriin. Tavoite käytäntöjen kirjaamisesta lakiin on ymmärrettävä, joskin toimeentulotuen viimesijaisuuden huomioon ottaen myös yksilökohtaiselle harkinnalle tulee jättää tilaa. Esityksessä kirjataan ne perusteet, joiden mukaan asumismenojen kohtuulliseksi määritellyn tason ylittävät menot voidaan jatkossakin huomioida täysimääräisesti. Pidämme välttämättömänä sitä, että mukana on täsmällisemmin kirjattujen perusteiden lisäksi mahdollisuus tehdä harkintaa myös muun vastaavan perusteen tapauksessa. Lisäksi kiinnitämme huomiota siihen, että aiempi asunnottomuus tulisi ottaa myös erityisenä perusteena huomioon.

Toimeentulotuen saajalle ei aina löydy kohtuuhintaista asuntoa

Suurin laissa esitetty muutos koskee nähdäksemme sitä, että esityksen mukaan myös niiltä tuen saajilta, jotka eivät yrityksistään huolimatta löydä kohtuulliseksi katsottujen asumismenojen ehtoja täyttävää asuntoa kotipaikkakunnaltaan, voitaisiin jatkossa korvata asumismenot vain kohtuulliseksi katsottuun rajaan asti. Kysyntä kohtuuhintaisista asunnoista on kova eikä tuen saajilla ole useinkaan mahdollisuutta kohtuuhintaisen asunnon löytämiseen. Myös asunnon etsiminen ja muuttaminen vaativat monenlaisia voimavaroja. Toimeentulotuen saaja joutuisi esityksen mukaan kustantamaan kohtuulliseksi katsotun rajan ylittävät asumismenot käytännössä toimeentulotuen perusosasta, mikä heikentää merkittävästi hänen toimeentuloaan ja voi aiheuttaa kohtuuttoman tilanteen tuen saajalle.

Toimeentulotuen saajien elämäntilanteet ovat moninaisia ja heille on kasautunut useita erilaisia ongelmia selvästi muuta väestöä yleisemmin. Useat ongelmat (kuten terveysongelmat, matala koulutus, pitkittynyt työttömyys) ovat myös yhteydessä heikompiin työllistymismahdollisuuksiin, jolloin henkilöiden mahdollisuus kompensoida viimesijaisen tuen leikkauksia ovat erittäin huonot. Lisäksi toimeentulotuen saamisen edellytys on se, ettei kotitaloudella ole säästöjä. Kuten esityksessä todetaan, leikkaus tuen määrään tulee todennäköisesti lisäämään osalla taloudellisia ongelmia, velkaantumista, joissain tapauksessa myös häättöjä sekä ohjautumista kolmannen sektorin avun piiriin eli tiivistetysti ehdotettu muutos todennäköisesti lisää kasautuvaa huono-osaisuutta.

Näkemyksemme on, että esityksen perusteella tavoiteltavat säästöt ja arvioitu vaikutus työllisyyteen ovat pieniä suhteessa sen todennäköisesti aiheuttamiin ongelmiin haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille.

Lisätietoja:

Hannikainen-Ingman, K & Kuivalainen, S & Sallila, S (2013) Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa Susan Kuivalainen, toim. Toimeentulotuki 2010-luvulla - Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Raportti 9/2013. Helsinki: THL, 81–112. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-866-7>

Hiilamo, A & Keski-Säntti, M & Kääriälä, A & Hiilamo, H (2021) Nuorten aikuisten maksuhäiriömerkinnät – rekisteritutkimus ikäkohorteilla 1987 ja 1997. Itlan tutkimukset 2021:2. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7458-01-3>

Ilmakunnas, I & Kauppinen, TM & Kestilä, L (2015) Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. Yhteiskuntapolitiikka 80 (3), 247–262. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061110217>

Ilmakunnas, I & Moisio, P (2019) Social assistance trajectories among young adults in Finland: What are the determinants of welfare dependency? Social Policy & Administration 53 (5), 693–708. <https://doi.org/10.1111/spol.12413>

Jauhiainen, S & Korpela, T, toim. (2019) Toimeentulotuen saajien elämäntilanne, asuminen ja työnteko. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:28. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-704-8>

Kauppinen, TM & Moisio, P & Mukkila, S (2013) Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuksien päällekkäisyys. Teoksessa Susan Kuivalainen, toim. Toimeentulotuki 2010-luvulla - Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Raportti 9. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-866-7>

Parpo, A & Moisio, P (2006) Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992-2003. Yhteiskuntapolitiikka 2006; 71: 121-133. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117212>

Surakka, A & Pyykkönen, T & Myrskylä, P & Saari, J (2017) Kerran asiakas, aina asiakas? Viime sijaisen turvan pitkäaikaisasiakkuus 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Juho Saari, toim. Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?

Vaalavuo, M & Haula, T & Bakkum, B (2020) Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Raportti 4. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-454-7>